

L'activitat creditícia dels jueus de Cervera a mitjans del segle XIV

MONTSE GRAELLS I VILARDOSA
Llicenciada en Història

Introducció

Cervera comptava a la Baixa Edat Mitjana amb una important comunitat jueva,¹ organitzada jurídicament i administrativament en aljama, establerta en el call jueu. Agustí Duran i Sanpere, en el *Llibre de Cervera* dedica tot un llarg capítol a aquest call jueu,² des d'on estava situat a quines principals famílies el formaven, quines activitats desenvolupaven, etc. Entre aquestes activitats laborals dels jueus n'hi ha una de ben freqüent: l'activitat creditícia, els jueus de Cervera exercien l'usura, prestaven diners amb interès als seus veïns cristians. No era la seva única activitat econòmica però sí la que ens ha arribat més documentada, ja que aquestes transaccions econòmiques es feien mitjançant escriptures públiques redactades davant un notari.³ En aquest

1. J. RIERA I SANS, *La Catalunya jueva del segle XIX*, "L'Avenç", 25, Barcelona, 1980, pp. 52-55

2. A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, Curial, Barcelona, 1977, pp. 343-390

3. L'activitat creditícia és la més treballada sobre les comunitats jueves perquè arreu va generar una nombrosa documentació que forneix els registres notariais. Citem a I. OLLICH I CASTANYER, *Aspectes econòmics de l'activitat dels jueus de Vic, segons els "Liberi iudeorum" (1266-1278)* i M. CASAS I NADAL, *El "Liber iudeorum" de Cardona (1330-1334). Edició i Estudi*, "Miscel·lània de Textos Medievals", 3, C.S.I.C.,

cas, el notari que ens permetrà començar a estudiar l'activitat creditícia dels jueus de Cervera, poc coneguda encara, és Ramon Rama i el seu *Liber Iudeorum* 1352-1354⁴. En els *Liber Iudeorum*, llibres de jueus, com ens indica el seu nom, el notari enregistrava tots els afers relacionats amb aquesta comunitat, però el volum més gros el formaven els deutoris o instruments de deute que es generaven quan algú acudia a un jueu a sol·licitar un préstec, i el notari en redactava l'escriptura pública fent-ho constar. Aquests instruments de deute, com s'anomenen en el propi llibre notarial, són la base documental per estudiar l'activitat creditícia dels jueus cerverins.

El *Liber Iudeorum* del notari Ramon Rama abarca un moment concret, el posterior a dos fets de gran transcendència, el primer a nivell general, i el segon en l'àmbit local:

- el llibre és dels anys immediatament posteriors a la Pesta Negra de 1348, amb tot el que comportà aquest moment crític: mortalitat, fam, males collites,⁵
- i després de l'avalot del call de Cervera de l'any 1349⁶ que també va extendre's a Tàrraga.

El període cronològic que s'analitza es limita als mesos de juny, juliol i agost⁷ de l'any 1352, però ens permet veure diversa tipologia documental que serà la base de l'estudi de l'activitat creditícia: els instruments de deute o deutoris, que són els més nombrosos, les àpoques o rebuts dels diners manllevats en préstec, documents de comanda i dipòsit⁸ i cessions de deutoris d'un creditor jueu a un altre.

Barcelona, 1985

4. Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Fons Notarial

5. M.CANELA I GARAYOA, *Cervera: 1333 - 1384. Pestes, fams i guerres*, "Miscel·lània Cerverina", IV, 1986, pp.55 - 65

6. A.DURAN I SANPERE; Op.cit., pp. 350 - 351. Aquest avalot fou una reacció dels habitants de Cervera i dels pobles veïns contra els jueus, als quals culpaven de la Pesta Negra, afegint-s'hi l'odi popular davant una pròspera comunitat jueva, a la qual ells debien préstecs, solventant-ho cremant els instruments de deute i assassinant a molts jueus, que n'eren els creditors.

7. M.CASAS I NADAL, *El "Liber Iudeorum" de Cardona (1330 - 1334)...*; Op. cit., pp.132-133, ens diu que en els mesos d'estiu es sol·licita menys préstecs en comparació amb els mesos de sembra, tardor i hivern. Efectivament, només hi ha dos préstecs a l'agost davant els vint-i-cinc que es demanen el mes de juny del període analitzat.

8. Aquests amagaven préstecs entre jueus, que estava prohibit per la seva religió, igual que estava

El préstec

En el *Liber Iudeorum* de Ramon Rama es pot veure quina és la forma en què es tramita el préstec, en cartes de deute o debitoris, que d'una forma més llarga o més abreujada, sempre contenen les mateixes parts i clàusules reguladores. Fer-los davant el notari representava una garantia pel creditor⁹.

Molts membres de les comunitats jueves de la Corona d'Aragó exercien el préstec de diners a interès com a complement de la seva activitat laboral pròpia¹⁰ i en paraules de R. Alberch i Figueras:

*"...la especulación con censos y bienes es la actividad que al requerir una formalización por escrito de orden legal, ha dejado la huella documental más evidente en los libros notariales, contrariamente a otras ocupaciones que pasan casi desapercibidas en nuestros archivos".*¹¹

El negoci del diner estava també desenvolupat a la comunitat jueva de Cervera i no era diferent al que es feia en d'altres llocs.

Parts del document de préstec.

Els instruments de deute o debitori estan formats per diferents parts¹² o clàusules, semblants arreu d'on es redactessin. La redacció dels registres de deutes en els llibres notarians consta d'aquestes parts:

prohibida la usura entre cristians per l'Església.

9. J.SOBREQUÉS; M.ROVIRA, *Els préstecs jueus a la ciutat de Barcelona en el segle XIII (1274 - 1294)*, Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'Homenatge en el seu vuitantè aniversari, Fundació Jaume I, Barcelona, 1984, p. 281

10. Mª P.FRAGO, *La participació de la dona dins la comunitat hebrea barcelonina a la segona meitat del tres-cents*, "Ier. Col·loqui d'Història dels Jueus a la Corona d'Aragó", I.E.I., Lleida, 1991, p. 412

11. A.ALBERCH I FUGUERAS, *Guia de la Juderia de Girona*, Columna, Ajuntament de Girona, Girona, 1995, p. 71

12. Ens parlen d'aquestes parts dels debitoris I.OLICH i M.CASAS, *Els "Libri Iudeorum" de Vic i de Cardona*, "Miscel·lània de Textos Medievals", 3, pp. 7, 8 i 128, i també M.GRAU i MONTSERRAT, *Instrumenta Iudeorum (1327 - 1328)*, "Amics de Besalú. V^a Assemblea d'Estudis del seu comtat", Patronat Francesc Eiximenis, Besalú, 1983, p. 130

Esquema d'un document de préstec

ORDRE	PARTS BÀSIQUES	PARTS COMPLEMENTÀRIES	
1	Nom del deutor/deutors	Lloc d'origen del deutor/deutors	
2			
3	Nom del prestador	Lloc d'origen del prestador	
4			
5	Quantitat deguda (diner/espècie)	Interès Fiadors Garanties	
6	Termini en què cal pagar		
7			
8			
9	Testimonis		
10			

Les parts bàsiques¹³ apareixen en tots els deutoris analitzats, mentre que les complementàries poden aparèixer o no. També se n'hi poden afegir altres que hem trobat documentades com la referència a la pena del terç en cas d'incompliment del contracte que s'haurà de satisfer al veguer, en cas de ser el deutor habitant dels pobles veïns de Cervera¹⁴ o la referència al batlle en cas que el deutor sigui habitant de Cervera. El prestador volia obtenir la seguretat de recuperar el diner.

El sistema de préstec

Referent al sistema de préstec, s'ha de parlar de l'interès que rebrà

13. Aquest esquema és el que proposa I.OLLICH; Op. cit., p. 8

14. "*Et confitemur venerabile vicario Cervarie scilicet absenti tanquam presenti et notario subscripto, hec a nobis pro dicto vicario legitime stipulanti et recipienti dictum debitum debere ipsumque vobis, dicto iudeo, exsolvere promittimus termino supradicto sub pena tercii*", AHCC
RAMON RAMA, *Liber Iudeorum*, 1352 - 1354, fols. 52 v. - 53 r.

el creditor segons la quantitat que ha prestat, de les dates de venciment, el termini que es fixa per pagar el préstec, de la durada del termini i si hi ha avaladors o fiadors.

L'interès, base de la usura (deixar diners a interès) no apareix mai en la documentació consultada d'una forma explícita, només se'ns diu que els deutors "donaran el lucre segons cot del senyor rei"¹⁵. Es refereix a què l'interès està regulat per promulgacions reials. Jaume I promulgà el 1228 lleis relatives a l'actuació de la població jueva, tant en l'administració com en aspectes financers, fixant-se l'interès en un 20% anual (4 diners per lliura al mes)¹⁶, lleis ratificades el 1235 i el 1241, i el 1283 ho ratificà Pere II a les Corts de Barcelona¹⁷. En no ser esmentat de manera concreta no es pot conèixer si realment a Cervera, i en aquest període concret, el 1352, hi havia aquest interès, perquè podia oscil·lar o no complir-se la normativa, i l'interès estar inclòs en la quantitat prestada que s'ha de retornar.

En la documentació consultada hi apareix un préstec "*sine omne usura*". Berenguer Comil, de la Manresana, declara deure a Astruc Cofen, jueu de Cervera, 90 sous sense cap usura, l'instrument, però, està anul·lat¹⁸. Els préstecs sense usura (interès) no eren freqüents¹⁹.

Quant als terminis de pagament dels préstecs, el més usual en la documentació del *Liber Iudeorum* és fer-los coincidir amb una festivitat religiosa, dates que a la vegada es corresponien amb les collites dels productes del camp. Trobem que els venciments de préstecs més emprats són la festa de Tots Sants, seguida d'una altra festa de caire litúrgic com és Santa Maria d'agost. En menor proporció documentem com a terminis utilitzats la data de Santa Maria de setembre (el dia 8), Sant Miquel de

15. "Sit omnibus quod ego, Raymundus Johan, de Torrefeyta, confiteor me debere vobis, Astruch Jacob, iudeo, Cervarie, et vestris, centum quinquaginta solidos barchinonensis terni, causa mutui quod michi fecistis (...). Et usque ad dictum terminum et post ipsum promitto vobis et vestris dare de lucro ad rationem coti domini regis. ...", AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum*, 1352 - 1354, fols. 55v. - 56 r.

16. La normativa oficial prohibia prestar a un interès més alt del 20 %, però no es pot assegurar que aquest percentatge fos sempre el mateix. M.CASAS I NADAL; Op. cit., pp. 134-135

17. Me P. FRAGO; Op. cit., p. 418

18. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum*, 1352 - 1354, fol. 70 v.

19. No hi ha préstecs sense interès, es tractaria d'un interès amagat o encobert en la pròpia quantitat manlevada perquè el sol fet d'ésser un préstec implica un afany de guany del prestador; el préstec amb interès constituïa el principal mitjà de vida dels jueus, segons I. OLLICH; Op. cit., pp. 14 i 15.

Setembre i la festivitat de Nadal.²⁰

Només en quatre deutoris es fixen dates sense res a veure amb festes religioses. És el cas del deute contret per Pere Berenguer, de Vilagrasseta, de 130 sous que haurà de pagar al seu creditor, Salomó Bonafós Adret, passats sis mesos "*primo venturos*"²¹; el préstec de 110 sous que rep Guillem Segars, artesà carreter de Cervera, el dia 12 de juny del prestador anterior, i que ha de pagar en el termini de sis setmanes des d'aquell dia, termini d'un mes i mig²²; deutor de tres homes de Granyena, de 133 sous que han de pagar al prestador, Jucef Samarell, en el termini d'un any des del dia en què es fa²³; i el deutor d'un matrimoni d'Altariba de 28 sous que els presta també el dit Salomó Bonafós Adret, per un termini d'un any des del dia en què el reben²⁴, o sigui, des del 27 d'agost de l'any 1352 fins al 27 d'agost de l'any següent.

La durada per la qual es contracten els préstecs és molt variable, però en general els terminis entre la sol·licitud i el venciment dels deutes oscil·len entre un mes i un any, d'una manera molt irregular²⁵.

Podem dir, per tant, que són préstecs a curt termini, perquè la durada més freqüent és entre quatre i cinc mesos. I relacionant-ho amb les dates en què vencen els préstecs, aquests terminis s'acabaven en

20. Aquestes festivitats religioses, coincideixen, en el calendari agrícola, amb dates en què el pagès ha obtingut la collita (per Santa Maria d'agost, el 15, s'obtenia els guanys de la collita de cereal, ja que en aquestes dates s'acabava el batre- o s'ha fet diner amb el ramat - per Sant Miquel de setembre, el dia 29, tornaven els ramats de la muntanya al pla, i la venda de corders feia disposar de diners al comptat -, segons M.CASAS I NADAL; Op. cit., p. 133. El venciment fixats per Tots Sants, l'1 de novembre, és indicatiu de què a la Segarra s'obtenia diners de la vinya, del vi, perquè era quan finalitzava la verema: aquesta dedicació agrícola a la vinya, marca l'activitat econòmica i el venciment dels préstecs, M. TURULL I RUBINAT, *Agricultura i ramaderia a Cervera als segles XIII i XIV*, "Miscel·lània Cerverina", 8, 1992, pp. 74, 75 i ss, destaca el predomini del cultiu del raïm.

21. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 42 r. - 42 v.

22. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 45 r. - 45 v.

23. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 63 r. - 63 v.

24. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fol. 72 v.

25. En el període de temps analitzat es demanen 39 préstecs: 9 préstecs entre 1 i 2 mesos de termini, 6 préstecs entre 2 i 3 mesos de termini, 17 préstecs per als qual es fixen terminis entre 4 i 5 mesos, 3 préstecs de 6 mesos de termini, 1 préstec de 8 mesos de termini, 2 préstecs a retornar en el termini d'un any, i un préstec, que va ser anul·lat, però que en un primer moment s'hi havia previst un termini fraccionat en tres vegades que s'allargava per tres anys (AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fol. 70 v.)

determinades èpoques de l'any, concretament coincidint amb l'època de la collita (verema, cereal, oliva), moment en què el pagès disposa d'efectiu o d'espècie per pagar el deute²⁶.

Per últim, dir que apareix també un termini de venciment d'un deute de forma fraccionada. No és pròpiament un préstec contret en aquell moment, sinó la resolució que dicta un jurisconsult, del pagament de 500 sous per rescabalar al jueu Abraham Bendit de préstecs pendents i que es farà en tres terminis²⁷: 200 sous el mateix any 1352 per Tots Sants; 150 sous l'any següent en la festa de Santa Maria d'agost, i 150 sous en la festa de Carnestoltes (*Carniprivi*) i Quaresma de l'any 1354.

En els préstecs es fa menció a les obligacions personals que fa el deutor envers el jueu prestador. El deutor s'hi obliga ell mateix i els seus béns. El alguns dels préstecs hi apareixen, però, avaladors, els anomenats "*fideiussores*", que proporcionarien més seguretat als prestadors (de totes maneres, com es veu en el *Liber Iudeorum*, hi continuava havent molts deutes per cobrar, sobretot en moments de crisi, com són els anys posteriors a la Pesta Negra).

La presència dels avaladors està relacionada amb les quantitats demanades²⁸ i amb la condició social dels deutors, almenys pel que fa als deutoris estudiats. M. Casas ens diu que, entre deutors i fiadors calia que hi hagués una gran entesa, o vincles més forts (algunes vegades de parentiu) perquè es feien pactes sobre diners²⁹.

Quant al nombre d'avaladors, aquest és variable: en un préstec que

26. M.CASAS I NADAL; Op.Cit., pp. 133-134, proposa la hipòtesi, referent a aquests terminis tan curts i coincidents amb les èpoques de collita al camp, que la majoria de deutors documentats (que recorren als jueus de Cardona) no cultivaven el necessari, de forma que a les èpoques de sembra o a les èpoques properes a la collita, en haver-se'ls acabat les provisions, tenien necessitat d'anar al prestador per tal de sobreviure.

27. La sentència arbitral per tal de resoldre deutes pendents la fa Ramon Llobet, jurista de Cervera, entre el 26 i el 27 de juliol de 1352, establint la quantitat per satisfer a Abraham Bendit, de préstecs que havien fet ell mateix i la seva mare Mire, vídua de Mestre Bendit, entre els anys 1340 i 1348 a persones de la Prenyanosa, que ja eren difunts, i els 500 sous recauen sobre els habitants, la universitat, de la Prenyanosa. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 66 r. - 67 v., i fols 68 r. - 69 r.

28. Segons I.OLLICH; Op. cit., p. 19, en deutes de poca importància no hi ha cap fiador, i en deutes grans se n'hi pot trobar un nombre elevat.

29. M.CASAS I NADAL; Op. cit., pp. 130 - 131. Els deutoris amb avaladors: AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 42 r.-v.; 46 v.; 58 v. - 59 r.; 59 v.; 60 r. - v.; i 65 r. - v.

sol·licita Berenguer Juncar, del Canós, de 60 sous, hi actua un fiador, Simó Bertran, carnisser de Cervera³⁰; en un préstec de 250 sous que sol·licita el senyor de l'Aranyó, Bernat de Pallars, amb la seva esposa, Blanca, hi apareixen fins a 7 fiadors³¹.

En la documentació treballada no hi apareixen altres tipus de garanties, com són les penyores deixades per deutors als seus prestadors jueus, tan sols l'obligació que fan dels seus béns mobles i immobles, que poden passar a mans del prestador si no li es satisfeta la quantitat deguda. El prestador pot vendre o alienar aquests béns. Només hem vist un deute en què s'esmenten garanties en forma de penyores que el deutor podrà recuperar tan bon punt retorni el capital prestat. Es tracta de Bernat Boix, de Cervera, que té en préstec 22 lliures i mitja del seu prestador, Jacob Isaac, jueu de Cervera, i les penyores que deixa al jueu són una corretja de "*de seneo bipartita*", vermella i blanca amb els caps esmaltats, una brotxa guarnida de plata amb el mànec de mestall i una tassa de plata. Semblen objectes de cert valor, de plata, i el prestador remarca que té facultat per vendre'ls amb llibertat, com a recurs per recuperar els diners prestats³².

Els préstecs pendents

En la documentació estudiada, la generada entre els mesos de juny, juliol i agost, hi ha també bastants referències a préstecs impagats, d'anys anteriors al 1352, datats entre el 1340 el més antic i el 1348, el que demostra, que malgrat les garanties, obligacions i avaladors, les persones que recorrien als jueus no tenien liquiditat econòmica. Els deutors havien de recórrer a un nou préstec per satisfer-ne un d'anterior, o bé havien mort i el deute era reclamat pel jueu prestador als hereus del deutor.

Hi ha reclamacions del deute pendent que fa el prestador quan el mateix deutor, o un membre de la seva família, li demana un nou

30. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 60 r. - v.

31. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 58 v. - 59 r.

32. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 67 v. i 68 r.

préstec³³, i procures entre jueus en què es traspassen els drets de cobrar deutes pendents d'un jueu, el prestador, a un altre. Aquest tipus de document es fa quan el prestador ha mort, i, per testament, deixa els seus negocis i els préstecs pendents a un membre de la seva família, generalment el seu fill hereu, o perquè el prestador es troba fora i no se'n pot encarregar³⁴.

En el cas de més d'un préstec pendent de la mateixa família, ens fa pensar que aquesta passava moltes dificultats de subsistència, com podem veure en un préstec que s'anul·la a Berenguer Comil, de la Manresana, perquè els prestadors jueus a qui sol·licitava el préstec, els germans Samuel i Astruc Cofen, li reclamen tres préstecs anteriors, dos dels quals els havia fet un altre germà que és difunt en aquells moments i del qual en són hereus, i el tercer fet per ells, Samuel i Astruc:

- un préstec de l'any 1346, fet pel difunt Isaac Cofen a Guillem Comil (en aquells moments ja difunt), i el seu fill Ramon, l'any 1346;
- un préstec fet també per Isaac a Ramon Comil i esposa, Francesca, l'any 1347;
- un préstec fet per Samuel i Astruc Cofen a Berenguer Comil, l'any 1348³⁵.

Són tres préstecs en tres anys consecutius, que pot significar males collites seguides o bé que encara es pateix les conseqüències de la crisi de subsistència de l'any 1333,³⁶ que encara no s'ha superat quan té lloc la Pesta Negra, que acaba d'empitjorar la situació.

33. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 43 v.; 68 r. - 69 v.; 71 r.

34. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 55 r. - v.; 63 v. - 64 r.; 64 r. - v.

35. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 70 v. - 71 r.

36. M.TURULL I RUBINAT, *El mal any primer a Cervera: trasbals socio - polític i crisi de subsistència (1333)*, "Miscel·lània Cerverina", IV, 1986, pp. 24 i ss, i M.CANELA I GARAYOA, *Cervera: 1333 - 1384. Pestes, fams i guerres*, Id., pp. 55 i ss.

Els prestadors jueus a Cervera

Els jueus que trobem exercint l'activitat creditícia a Cervera són molts tot i tractar-se d'un breu espai de temps. Es tracta de petits prestadors, perquè no mouen quantitats gaire elevades de diners.

Com a característica general, i sempre segons la documentació consultada (que és limitada), la majoria de prestadors jueus a Cervera són homes i resideixen a la mateixa localitat on desenvolupen les seves transaccions monetàries. Això no vol dir que les dones jueves no participessin en el negoci del diner ³⁷, però en el nostre cas només hem trobat una referència a una jueva prestadora, Mire, vídua de Mestre Bendit, jueu de Cervera³⁸. En no tenir més informació, no sabem si el que feia Mire era continuar els negocis del seu difunt marit o bé era iniciativa pròpia.

Una altra excepció: hi ha un jueu de Tàrraga, Abraham Beleimoya, que actua prestant diners a Cervera³⁹, concretament el dia 2 de juliol de 1352, amb una quantitat de 380 sous (d'altra banda, la més elevada en un sol debitori). Però no és prou significatiu en no haver-se treballat tota la documentació; no hi havia cap impediment perquè jueus no residents a Cervera hi actuessin com a prestadors.

Els 39 instruments de deute que registra el notari Ramon Rama durant els mesos d'estiu de l'any 1352, ens documenten un total de 19 jueus que actuen simultàniament com a prestadors. Això ens reforça la hipòtesi que són petits prestadors, molts i amb petites sumes, alhora que ens fa pensar en una nombrosa comunitat jueva establerta a Cervera, per la part que en representarien els prestadors. Els historiadors que han tractat aquesta temàtica estan d'acord en afirmar que l'exercici del préstec com a activitat econòmica no era l'única dedicació laboral, fins i tot que n'era un complement, però en la documentació utilitzada mai s'anomena quin ofici exercia el prestador jueu⁴⁰, però sabem que hi

37. Mª PILAR FRAGO; Op. Cit.

38. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 68 r. - 69 v.

39. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1353*, fol. 59 v.

40. A.BLASCO MARTÍNEZ, *Los judíos del Reino de Aragón. Balance de los estudios realizados y perspectivas*, "Ier. Col.loqui d'Història dels Jueus a la Corona d' Aragó", I.E.I. , Lleida, 1991, pp. 79 - 80.

havia jueus exercint la medicina i altres que eren argenters⁴¹.

Quadre 1: Els prestadors jueus

NOM	NÚM. PRÉSTECES	TOTAL PRESTAT
Jacob Isaac	4	750 sous
Astruc Jacob	4	670 sous
Salomó Bonafós Adret	5	412 sous
Jafia Ravalla	6	409 sous
Abraham Beleimoya	1	380 sous
Isaac Bonanasc	2	300 sous
Jucef Samarell	4	267 sous
Isaac Mossé Bendit	1	244 sous
Bonet Adret	1	84 sous
Jacob Isaac i Isaac Alot	1	73 sous
Jucef Falcó	1	49 sous
Abraham Bendit	1	42 sous
Lobell Malet	1	35 sous
Suylam Biona	1	28 sous
Vidal Ferrer	1	28 sous
Abraham d'Angor	1	25 sous
Isaac Bonafeu	1	22 sous
Isaac Alot	1	19 sous
Jucef Bonastruc	1	6 sous

Tots aquests són jueus que presten a persones cristianes. Hem d'afegir-hi a Perfeyt Biona, que diposita en comanda-dipòsit 10 lliures (200 sous) a un matrimoni jueu, Suylam Biona i la seva esposa Dolça⁴².

Els jueus del Regne d'Aragó van exercir tota mena de treballs urbans, no es dedicaren a la professió militar, i ben poques vegades a l'agricultura, essent la seva principal ocupació l'artesanía i el comerç, comerciant també amb diners i exercint el préstec, encara que en la documentació no s'aplica la paraula "prestamista" ni "prestador".

De tota manera, el fet que s'ometi l'ofici del prestador no podem atribuir-ho a una semblança amb les comunitats de l'Europa central, on la majoria dels seus membres eren prestamistes professionals (Y. BAER, *Historia de los judíos en la España Cristiana*, Altalena, Madrid, 1981, vol. 1, pp.163-164).

41. A. DURAN I SANPERE; Op. cit., p. 374 i ss.

42. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 52 r. i v.

Recordem que la comanda-dipòsit podia encobrir un préstec entre ambdues parts jueves; les condicions de la comanda són semblants a les del préstec, però no hi apareix la data de devolució i tampoc s'hi especifica obligacions ni garanties.

Alguns dels jueus prestadors deixen més d'un préstec (tenen més d'un debitori a la vegada). És el cas de Jafia Ravalla, que en el període treballat és qui apareix com a prestador en més debitoris, en 6, amb un capital total de 409 sous⁴³, o Jacob Isaac que apareix com a prestador en 4 préstecs amb una quantitat total de 750 sous (un dels quals és de 450 sous⁴⁴) i que és el jueu amb més capital invertit en préstecs que hem trobat. En canvi, Abraham Beleimoya, jueu de Tàrrega, en aquest període només fa un préstec⁴⁵, però la quantitat, 380 sous, és més elevada que la suma dels quatre préstecs que fa Jucef Samarell, d'un total de 267 sous. També fan més d'un préstec Astruc Jacob (en fa 4), Salomó Bonafós Adret (en fa 5) i Isaac Bonanasc (amb dos préstecs).

La majoria de prestadors documentats només apareixen com a prestadors en un sol préstec: Abraham Beleimoya, Isaac Mossé Bendit, Bonet Adret, Jucef Falcó, Abraham Bendit, Lobell Malet, Suylam Biona, Vidal Ferrer, Abraham d'Angor, Isaac Bonafeu i Jucef Bonastruc (que presta la quantitat més baixa per un préstec que hem documentat, de 6 sous⁴⁶).

Quant a jueus que actuïn col·lectivament com a prestadors en els instruments de deute analitzats, només en trobem en un cas. Es tracta de Jacob Isaac i Isaac Alot, que fan un préstec de 73 sous⁴⁷. Aquests dos

43. Repartits en un préstec de 27 sous, un de 126 sous, un de 28 sous, un de 8 sous, un de 60 sous, i un de 160 sous. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 44 r.; 52 v. - 53 r.; 54 r.; 57 v.; 60 r. - v.; i 65 r. - v. respectivament.

44. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 67 v. Aquest préstec es fa en lliures, 22'5 lliures, que equivalen a aquests 450 sous. El deutor és Bernat Boix de Cervera, que deixarà unes penyores com a garantia al jueu.

45. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 59 v.

46. El deutor d'aquest préstec de 6 sous és Guillem Pellicer, de Clariana, que el sol·licita el dia 23 de juliol (any 1352), i el venciment per a pagar-lo es fixa per la festa de Santa Maria de setembre, el dia 8, és a dir, en un termini d'un mes i mig. L'instrument està cancel·lat per voluntat del jueu, el que indica que el deutor ha satisfet el deute, com indica en una nota marginal del propi notari, i és un dels pocs deutes pagats que hem trobat en la documentació consultada. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 65 v.

47. Els deutors són Guillem Pans, Guillem Domènec, Pere d'Agaders, Ramon ça Vila, Pere Gerard,

jueus també els trobem actuant com a prestadors individualment.

Referint-nos també a préstecs que s'atorgaven conjuntament per més d'un prestador, hem vist la reclamació d'uns préstecs pendents d'abans de l'any 1352 (comentats anteriorment) en què es veu l'activitat prestadora de varis membres de la mateixa família. És el cas de dos germans, Samuel i Astruc Cofen, jueus de Cervera, que reclamen 3 préstecs pendents (entre 1346 i 1348), un que van fer ells dos conjuntament i dos que va fer un germà seu, Isaac Cofen, que és difunt quan ells reclamen els préstecs⁴⁸. En aquesta reclamació de deutes pendents podem veure l'activitat econòmica en el món del préstec de quatre membres de la mateixa família, dos dels quals actuen conjuntament. No se sap si tenien cap altra dedicació, però si que participava tota la família com a prestadors a Cervera.

Hem vist que en general els jueus de Cervera són petits prestadors, ja que mouen quantitats baixes. Aquestes deurien anar relacionades amb el nivell social del deutor i a les seves possibilitats monetàries per retornar després la suma prestada, o a les necessitats momentànies que els feien acudir als jueus a buscar diners en préstec.

Els deutors cristians

Procedència geogràfica dels deutors

En el marge cronològic analitzat, els mesos de juny, juliol i agost de l'any 1352, trobem deutors d'una variada procedència geogràfica, sempre dins la comarca, el que coneixem per la Segarra històrica, que

Arnau Çaval i Romeu Cardet, de la Prenyanosa, de dia 29 de juny de 1352 i el venciment és el dia de Nadal, és a dir, tenen un termini de 6 mesos. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 58 r. - v.

48. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 71 r. Hipotèticament, Isaac Cofen morí a causa de la Pesta Negra o per l'avalot del Call de Cervera el 1349 (en què foren morts jueus cerverins creditors de molts pagesos de la comarca), ja que el dit Isaac havia fet dos préstecs, el 17 d'abril de 1346 i el 3 de gener de 1347, i en canvi, se l'anomena difunt l'agost de 1352, quan els seus germans demanen els préstecs seus. Isaac morí primer que el pare, Salomó Suylam Cofen, i sense fer testament ("ab intestato") pel que primer fou el pare qui heretà els deutoris d'Isaac. L'agost de 1352 és també difunt, per això, Samuel i Astruc, com a fills i hereus, hereten els deutoris pendents.

acudeixen als jueus de la comunitat de Cervera, el que demostra l'atracció de Cervera com a mercat comarcal⁴⁹.

En els 39 deutoris treballats els deutors cristians procedeixen de vint-i-cinc pobles i llocs (quan són molt petits) diferents, mentre que només hi ha 6 deutoris que demanen habitants pròpiament de Cervera. Majoritàriament, per tant, els préstecs es fan al camp, més que a la ciutat de Cervera⁵⁰.

Els habitants dels pobles veïns de Cervera, cap de la vegueria, on hi havia els oficials reials, batlle i veguer, i on hi havia una més gran diversitat econòmica, que recorrien als jueus establerts a la ciutat, procedien de pobles situats aproximadament en un radi de 20 km⁵¹ a l'entorn de Cervera.

En tots els préstecs hi consta el lloc d'origen o residència del deutor, per tant, sabem d'on eren les persones que debien diners en préstec als jueus cerverins:

Riudovelles (amb 4 deutors), la Prenyanosa (també 4 préstecs), l'Aranyó (3 préstecs), el Canós (2 préstecs), Granyena (2 préstecs) i només amb un deutor que en procedeixi: Vilagrasseta, Castellnou d'Oluges, Palamós (llogaret deshabitat, proper a St. Antolí i Vilanova), Fluvià (desaparegut, al costat de Guissona), Conill d'Urgell (deshabitat), Montfalcó d'Oluges, Oluja Jussana (Les Oluges), Fonolleres, Gospi, Gàver, Torrefeta, Sedó, Talavera, Montcortès, Santa Fe, Pujalt ("Alta Segarra", actualment comarca de l'Anoia), Clariana (?), la Rabassa i

49. Cervera té mercat des de 1110, el que demostra, en paraules de Prim Bertran, la seva vitalitat econòmica i comercial. Des d'aquells primers moments en endavant, la influència del mercat cerverí i la seva vitalitat foren d'ampli abast i des del regnat de Jaume II hi ha mesures de protecció (1293). Un dels productes primordials era el blat. Els productes amb què comerciaven els habitants de Cervera i pagesos de la rodalia eren limitats: gra, safra, pells adobades, obres d'argent i filassa de canem. P. BERTRAN, *La plaça del mercat*, a T. SALAT i B. CUNÉ (dirs.), *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1993, pp. 41 - 42.

50. En un estudi de CH. GUILLERÉ, aquest demostra que els jueus gironins fan més préstec al camp que a la ciutat, i que els dies de mercat són l'escenari ideal per dur a terme aquestes transaccions econòmiques. R. ALBERCH i FUGUERA; Op. cit., p. 71. Caldria una investigació més acurada per determinar si aquesta és també la situació a Cervera, però sembla bastant versemblant.

51. R. ALBERCH i FUGUERA; Op. cit., p. 71. Estudia els jueus prestamistes de Girona, i ens diu que el radi d'acció com a prestamistes era de 30 km als voltants de Girona.

Altariba.

En la documentació consultada, com hem dit, hi ha també préstecs pendents anteriors a 1352, amb deutors que són dels pobles següents:

Palamós, Figuerola ⁵², Verdú, Amorós (deshabitat, proper a Sant Guim de Freixenet), la Prenyanosa i Vilalta (mas o llogaret al costat de la Prenyanosa desaparegut) i la Manresana.

Cervera és el lloc d'origen de deutors menys representat en el marge cronològic que estudiem, mentre que el camp, el seu entorn rural hi és més representat, i per tant, podem suposar que en aquest període, a mitjans del segle XIV, al camp hi ha més problemes de subsistència que a la ciutat.

L'origen social dels deutors

Hem analitzat pocs deutoris, però tot i així s'hi pot trobar diversitat d'origen social pels deutors que recorren als préstecs dels jueus de Cervera, que poden classificar-se dins quatre grups socials: nobles, eclesiàstics, artesans i pagesos⁵³.

a) Els préstecs a membres de la petita noblesa

Sol.licitant préstecs, hi trobem representada la petita noblesa rural, els senyors de castells, com són Bernat de Pallars, senyor de l'Aranyó, i la seva esposa Blanca⁵⁴, que demanen un préstec de 250 sous a Isaac

52. Segurament es tracta d'un petit llogaret al costat de Santa Coloma de Queralt, perquè, els deutors, Pere Busquet i la seva esposa, Sibilla, els préstecs els van demanar a Lobone, jueva de Santa Coloma de Queralt i davant un notari del mateix lloc, un el 1346 i l'altre el 1348. Més tard, el 1352, l'hereu de Lobone, el seu nét Salomó Samuel Atgarel, també de Santa Coloma de Queralt, traspasa el deute pendent que li pertocaria a un altre jueu, Mayr Malet, procura feta a Cervera, d'on és Mayr. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 55 r. - v.

53. Seguint el model d'I.OLLICH i CASTANYER i M.CASAS i NADAL; Op.cit.,pp. 50 - 51 i 153 - 154. I.OLLICH troba quatre grups socials entre els deutors del període que estudia, la segona meitat del segle XIII: nobles, eclesiàstics, habitants de la ciutat i pagesos, els que veiem també pel cas de Cervera. M. CASAS hi afegeix el grup dels funcionaris municipals i dels artesans, pel període que analitza, durant la primera meitat del segle XIV.

54. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 58 v. - 59 r.

Bonanasc, jueu de Cervera. En el debitori hi apareixen 7 “*fideiussores*”: Bartomeu de Vall, Tomàs dez Vall, Berenguer Gilabert, Pere del Roure, Bernat de Bell-lloc, Pere de Torreblanca i Bernat Gasull, que debien ser vassalls dels senyors de l’Aranyó, i que remarca la seva categoria social. El préstec del dia 2 de juliol té com a venciment el dia de Tots Sants, l’1 de novembre (un termini de 4 mesos). Tot i que els nobles tenien les seves rendes fixes també els era precis recórrer al diner comptant. Com a garantia, hi obligaven les seves terres.

També demana un préstec el castlà de Montcortès, Berenguer de Jorba⁵⁵, d’una quantitat de 380 sous, a Abraham Beleimoya, jueu de Tàrraga, i té 4 avaladors: Jaume de Montcortès i Pere Porta, habitants de Montcortès, i Jaume Fullosa i Antoni Pellici, de Cervera. El préstec es fa el mateix dia que l’anterior i té el mateix venciment.

És curiós que aquests dos únics préstecs a membres de la petita noblesa siguin també els únics que no es redacten a la notaria, a Cervera, sinó que estan fets a l’Aranyó. El notari o el seu escrivà van desplaçar-se fins al castell dels senyors de l’Aranyó, des d’on autoritzaren dos instruments de deute, el dels propis senyors i el del castlà⁵⁶ de Montcortès, al costat mateix de l’Aranyó.

b) Els préstecs a eclesiàstics

En el període que s’analitza del *Liber Iudeorum* només hi constatem un préstec sol·licitat per una persona de l’Església. Es tracta de Berenguer Avela, rector de la parròquia de Santa Fe, el 9 de juliol de 1352, que demana un préstec de 90 sous, conjuntament amb el seu germà, Pere Avela, habitant també de Santa Fe, al jueu de Cervera Jacob Isaac⁵⁷, per un termini de poc més d’un mes, ja que el venciment es fixa pel dia de Santa Maria d’agost, el 15. No és una quantitat elevada, tractant-se de dos deutors⁵⁸.

55. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 59 v.

56. El castlà era la persona que tenia el govern i jurisdicció d’un castell i part dels seus béns, sense tenir-ne el domini útil, en nom del senyor del lloc.

57. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 61 r. - v.

58. I.OLLICH; Op. cit., pp. 57 - 58. Quan parla de deutors eclesiàstics particulars ens diu que les

Tot i les predicacions dels membres de l'Església contra els jueus de què ens parla Agustí Duran⁵⁹, aquests al final, també han de recórrer al diner jueu quan tenen dificultats monetàries o pocs "ingressos".

c) Els préstecs a artesans

Aquest grup social també es podria incloure dins el grup més ampli d'habitants de la ciutat. L'artesà és aquella persona que deixa de banda el treball agrícola (encara que pugui conrear un hort, perquè, com diu C. Batlle, "*els mateixos menestrals cultivaven horts i vinyes situats en el terme municipal*"⁶⁰) i es basa en el seu treball manual com a mitjà de vida, guanyant els diners justos per mantenir-se.

Els oficis d'artesans o menestrals que hem constatat sol·licitant préstecs són quatre: un carreter, un fuster i un blanquer de Cervera, i un moliner de Fonolles.

Veiem clarament que el grup menestral és propi de la ciutat més que del camp, on no és estrany, però, trobar-hi un moliner: situat proper a un riu o riera que li proporcionava la força de treball i proper també als camps de conreu d'on li duïen el gra a moldre si era un molí fariner, o les olives, si era d'oli⁶¹.

Els altres oficis documentats són típics de les ciutats, i en el cas de Cervera ens informen del tipus d'indústria existent a mitjans del segle XIV:

la construcció de carros i carretes: Guillem Segars, anomenat "Caneles", és un carreter ("*carpentarius*" en l'instrument de

quantitats que manllevien són baixes, entre els 35 i 60 sous, amb poques excepcions, i sempre i quan tenir amb què avalar-lo. Berenguer Avela, rector, i Pere Avela, hi obliguen tots els seus béns mobles i immobles.

59. A. DURAN I SANPERE; Op. cit., p. 355, ens cita a fra Pere dez Quo, del convent dels frares menors de Cervera, que predicava continuament excitant el poble contra els jueus l'any 1346, precisament abans de l'avalot del call de 1349

60. C. BATLLE, *Del segle XIII al XV. Conèixer la Història de Catalunya*, Vicens-Vives, Barcelona, 1983, p. 47

61. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 54 r. Guillem Canet, moliner de Fonolles, el dia 22 de juny, sol·licita un préstec de 28 sous a Jafía Ravalla, jueu de Cervera, que ha de retornar el dia de Santa Maria d'agost, temps en què s'acaba la sega i tindrà feina de moliner.

deute⁶²), que deu a Salomó Bonafós Adret, jueu de Cervera, 110 sous, amb un termini de 6 setmanes per retornar-lo des del dia en què es fa, el 12 de juny de 1352,

- *el treball de la fusta*: Pere de Rama, fuster de Cervera, amb la seva esposa Saurina, el dia 13 de juny, sol·licita un préstec de 49 sous a Jucef Falcó, jueu de Cervera. El seu avalador és Pere Sabater, també de Cervera, i el termini es fixa pel dia de Sant Miquel de setembre⁶³,
- *el treball de la pell*: Nicolau d'Albesa, blanquer de Cervera, junt amb la seva esposa Elisenda i la seva mare Berenguera, demana, el dia 23 de juliol de 1352, un préstec de 160 sous a Jafia Ravalla, jueu de Cervera, i el venciment es fixa al cap de 8 mesos, el dia de Pasqua de l'any 1353 (que serà el dia 24 de març)⁶⁴.

Constatats aquests exemples de manufactures existents a Cervera, es pot dir, en paraules de P. Verdés, que "*la vila aglutina la manufactura i els serveis de la rogalia, i constitueix un mercat fix i un centre de producció artesanal*"⁶⁵, sense oblidar, però, que Cervera és una població integrada en el seu entorn rural, principalment agrícola.

d) Els préstecs a pagesos

En cap instrument de deute dels que autoritza el notari Ramon Rama apareix anomenat el deutor com a pagès, però un cop exclosos els deutors dels quals si que s'especifica la seva condició social o el seu ofici, es pot deduir que la resta de deutors han de ser pagesos, siguin de

62. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fol. 45 r. - v.

63. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fol. 46 v.

64. AHCC, RAMON RAMA, *Liber ludeorum 1352 - 1354*, fols. 65 v. - 66 r. El blanquer era, dins la manufactura de la pell, el qui s'encarregava de l'adob de les pells.

65. P. VERDÉS, *Paisatge agrari i abastament a Cervera (1370 - 1380)*, "Miscel·lània Cerverina", 9, Cervera, 1994, p. 64.

la rodalia de Cervera o habitants de la vila.

Una de les causes que ens fa pensar que la majoria de deutors són pagesos és que procedeixen de l'entorn rural de Cervera: el Canós, la Prenyanosa, l'Aranyó, etc.

També ens ho fan pensar les dates que es fixen com a venciment dels préstecs, gairebé sempre coincidents amb les dates importants per a les feines del camp: per Santa Maria d'agost s'acabava la collita de cereal, blat i ordi, per Tots Sants finalitzava la verema, per Nadal, al desembre era quan el pagès havia collit les olives, etc. Són dates que a la vegada de significatives pel seu caire litúrgic, són importants pel cicle de les feines agràries⁶⁶.

Les quantitats tan minses que es demanen en la majoria de deutoris analitzats fan pensar també en deutors que són pagesos, que no poden disposar de gaire diner a l'hora de retornar el préstec: des dels 6 sous que demana Guillem Pellicer de Clariana i els 10 sous del debitori de Berenguer Sastre de Riudovelles, als 51 sous sol·licitats conjuntament per Bernat Vives, Pere Reig i Jaume Bruc, de Granyena⁶⁷. I també Jaume Berenguer i la seva esposa Guiamoneta, de Cervera, que deuen 25 sous a a Abraham d'Angor, jueu de Cervera⁶⁸.

També hi ha deutors amb deutoris de sumes més elevades que poden ser pagesos, com el debitori de dos matrimonis, el format per Bernat Peiró i Martina, de Riudovelles, i el de Pere Torner i Berenguera, de Conill d'Urgell, que deuen 360 sous a Astruc Jacob, jueu de Cervera, o el debitori dels 150 sous que Ramon Joan, de Torrefeta, deu també a

66. El fet que la major part dels terminis de venciment vinguin marcats per les principals festes religioses (Tots Sants, Nadal, Pasqua, Mare de Déu d'agost, Pentecostes) i per les festes de sants (Sant Miquel de setembre, Sant Martí de novembre), que a més, coincideixen amb l'acabament de les feines agrícoles, es deu, segons S.Claramunt, a que l'home medieval tenia un calendari organitzat per l'Església, que havia sacralitzat dates en què el pagès celebrava les feines del camp. S.CLARAMUNT, *Consideracions sobre el calendari festiu a l'Edat Mitjana*, Homenatge a la memòria del Prof. Dr. Emilio Sáez, Universitat de Barcelona-C.S.I.C., Barcelona, 1989, pp. 303 - 304.

67. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 65 r.; 41 r. - v.; i 42 v. - 43 r., respectivament.

68. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 60 v. - 61 r.

Astruc Jacob⁶⁹.

Destaquem, però, que la gran majoria de quantitats són molt petites, el que, segons I. Ollich i M. Casas constitueix el principal factor per creure que gairebé tots els deutors que apareixen en els debitoris analitzats eren pagesos, que demanaven emprèstits anualment, perquè algunes vegades demanen un nou préstec quan encara en tenen un de pendent de l'any o anys anteriors. Ens fa pensar que la pagesia no tenia recursos suficients per a subsistir amb els propis mitjans econòmics fins al moment de la collita.

Les quantitats prestades a cristians

Les quantitats que els deutors tenen en préstec varien molt. El fet, com hem comentat, que hi hagi més nombre de préstecs de poca quantia (més de la meitat dels préstecs estan situats entre els 6 sous, el més reduït, i els 90 sous) ens fa creure que no són diners dedicats a inversions sinó a la subsistència o manteniment de la família, a l'espera de la collita, o entre collites.

Pel que fa als préstecs amb més volum, entre 100 i 200 sous, aquests solen ser demanats per més d'un deutor conjuntament. Dels 8 debitoris amb una suma d'aquestes característiques, 5 préstecs són de més d'un deutor⁷⁰, i només 3 debitoris són d'un sol deutor, com és el cas de Guillem Segars, "Caneles", carreter de Cervera, que obté un préstec de 110 sous⁷¹.

L'última classificació de les quantitats manllevades seria per al grup de préstecs de sumes elevades, de més de 200 sous. Només hi ha 5 debitoris que superin aquesta xifra: el préstec que demana el senyor de l'Aranyó, de 250 sous⁷², el préstec de 380 sous del castlà de

69. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352-1354*, fols. 47 r. - v., 55 v. - 56 r., respectivament.

70. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352-1354*, fol. 44 r. - v., en què, Guillem Amigó, Ramon Rull i Agramunt de Portell, del lloc de Fluvià, tenen en préstec 130 sous d' Astruc Jacob, jueu de Cervera.

71. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 45 r. - v.

72. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 58 v. - 59 r.

Montcortès⁷³, el préstec de dos matrimonis, de Riudovelles i de Conill d'Urgell, que suma 360 sous⁷⁴, el debitori del préstec que rep Ramon Janer, de Gàver, de 244 sous⁷⁵ i el préstec de 22 lliures i mitja (450 sous) que demana Bernat Boix de Cervera, que és el debitori que presenta una quantitat més elevada d'un sol deutor⁷⁶.

Com a característica de les quantitats que presten els jueus de Cervera, és que aquestes són molt mòdiques, la major part inferiors a 100 sous, i rara vegada sobrepassen els 200 sous. Se'ls pot anomenar "préstecs populars" a una clientela que a l'època es podia permetre "el luxe" de manllevar diners en préstec amb interès si no era per necessitat.

Els deutors jueus

En la part del *Liber Iudeorum* analitzada, hi apareixen instruments que ha fet el notari on hi ha jueus deutors. Aquest instruments no són pròpiament préstecs, sinó comandes (el fet de deixar un jueu uns diners en dipòsit a un altre jueu) i deutes entre jueus.

Les comandes

M. Casas i Nadal considera les comandes com un altre tipus de préstec, perquè també encobreixen un cert tipus d'interès o afany de lucre, encara que no hi sigui especificat. Les seves condicions són molt semblants a les dels préstecs, excepte que no hi apareix la data de devolució⁷⁷.

En els instruments del període analitzat només hi ha una "*comanda et puro deposito*", datada el dia 20 de juny de 1352. És un negoci econòmic entre dues parts jueves: d'una banda Suylam Biona i la seva

73. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 59 v.

74. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 47 r. - v.

75. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 54 v. 55 r.

76. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 67 v.

77. M. CASAS I NADAL; Op. cit., pp. 131 - 132.

esposa Dolça, jueus de Cervera, que reben en comanda i dipòsit 10 lliures (200 sous) de l'altra part jueva, de Perfeyt Biona, jueu⁷⁸. Els deutors d'aquests diners en dipòsit hauran de retornar-los quan així els ho reclami Perfeyt Biona, prestador de les 10 lliures. La devolució del capital es deixa a voluntat de qui ha deixat els diners.

Hi ha altres contractes econòmics d'aquest tipus, en què es deixen en comanda-dipòsit objectes (eines, etc.) en lloc d'una quantitat de diners⁷⁹.

Altres deutes entre jueus

En els instruments que hem classificat com a deutes entre jueus, no se'ns diu quin tipus de deute és, només que un jueu declara deure a un altre jueu una determinada quantitat.

En un d'aquests instruments, Astruc Ravalla, jueu de Cervera, es declara deutor, davant el notari, de 8 lliures a Abraham Astruc sa Torre, jueu de Montblanc. Aquestes 8 lliures serien d'una transacció comercial, ja que primer les rep Isaac Maymó, jueu de Falset, de part de Samuel sa Torre, jueu d'Igualada; Isaac Maymó les ha de transferir a Astruc Ravalla, jueu de Cervera. La transferència d'aquest deute era, per tant, entre Samuel sa Torre, d'Igualada, i Abraham Astruc sa Torre, de Montblanc⁸⁰.

Aquesta forma creuada de moure els diners és típica de la Baixa

78. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 52 r. - v.

79. Per exemple, una comanda - dipòsit que no entra en el marge temporal estudiat, sinó que és anterior, però té un interessant contingut. Es data a Cervera el dia 16 d'abril de 1352, i en ella Jucef Sanoga i la seva esposa, Flor, jueus de Cervera reben en comanda-dipòsit d'Abraham Avismel, jueu de Vic, unes peces de roba i mobles i utensilis de la llar, que apareixen en català en l'instrument notarial: *1o capçals bons, 1 siti (seient), 1 barreny, 1 cortina reyal d'estam, 2 traversers, 4 coixins de seda, 4 pareyls de lançols bons e bels, 2 vanoës, 1 coteta bona e bela, 6 g-----, 18 tovaylons, 12 tovayles unes de les quals que valen 70 sous, 1 caldera, 1 taça, 1 morter de coure, una paela, unes lumenes ab VIII brochs (es tracta del canelobre jueu de vuit llums que encenen en la seva festa litúrgica de la Hanuka), 2 matalassos, 1 cubertor, 2 plomages, 1 taça d'argent pesant, 1 march e mes e es smaltada senyal de castel e d'ala*". Podria tractar-se d'una comanda comercial, objectes que són per vendre, i repartir després els guanys. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 23 v. - 24 r.

80. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 60 r.

Edat Mitjana, i en ella podem veure la gran mobilitat dels negocis econòmics dels jueus⁸¹.

En un altre instrument, Ducona, jueva, filla i hereva universal del seu pare, el difunt Abraham de Gange, jueu de Cervera, junt amb el seu espòs Abraham Çullam, es declara deutora d'un préstec pendent del pare, de 80 sous. A la vegada transfereix aquest debitori pendet a Jacob Isaac, jueu de Cervera, amb tots els drets per cobrar-lo. Aquesta cessió amaga un préstec, perquè Ducona i el seu espòs es comprometen a pagar aquesta quantitat de 80 sous en el termini d'un any, en cas contrari només li transferirien els drets legals del debitori⁸².

Per finalitzar, un altre instrument interessant pel seu contingut és el que presenta una jueva tractant els afers econòmics. Es tracta de Belaura, esposa de Jucef Bonastruc, jueva de Cervera, que es declara deutora, fiadora i pagadora del deute de 1.000 sous melgoresos que el seu espòs tenia amb Isaac i Bonastruc, els fills del seu germà difunt, Vidal Bonastruc, jueu de Castelló d'Empúries.⁸³

És l'únic instrument de deute on apareix una quantitat tan elevada i en diner melgorès, però potser es degut a què ambdues parts són jueves, amb més potencial econòmic. El pagament s'ha de fer a Castelló d'Empúries, proper a la zona rossellonesa, àrea d'influència del sou melgorès. Els altres són en moneda de tern de Barcelona.

També és l'únic on el deutor s'havia compromès a proveir d'aliments els seus nebots orfes i a la seva tutora, l'àvia Preciosa.

D'aquest instrument se n'havia redactat ja una part el 22 de juny a Castelló d'Empúries, i el que signa com a contractant, Belaura, és del 24 d'agost i redactat a Cervera, i en ell podem veure les relacions familiars

81. A vegades, en negocis econòmics, el creditor interessat en cobrar era de fora i no li era possible traslladar-se al lloc on s'efectuava el cobrament del debitori. En aquest cas instituïa una procura i designava la persona que es feia càrrec de la liquidació i d'estendre la corresponent àpoca, tipus de combinacions freqüents també a Cervera. G.SECALL I GÜELL, *Aportació històrica als jueus lleidatans. Segles XIII i XIV*, "Ilerda", 46, I.E.I., Lleida, 1985, p. 275.

82. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fol. 64 r. - v.

83. AHCC, RAMON RAMA, *Liber Iudeorum 1352 - 1354*, fols. 71 v. - 72 r.

dels jueus i la seva mobilitat.

Conclusions

El tema de l'activitat creditícia dels jueus de Cervera permet desenvolupar molts aspectes de la mateixa activitat: qui són les persones que recorren als jueus que viuen al call de Cervera cercant un préstec, quines són les quantitats que es mouen en préstec, els capitals invertits, quina àrea geogràfica abarca la influència dels jueus prestadors de Cervera, qui sobresurt com a prestador i si hi ha famílies senceres de prestadors...

D'una manera més implícita, treballant la documentació, es pot parlar de grups socials a la comarca de la Segarra, de desenvolupament de les manufactures i l'artesanat a Cervera a mitjans del segle XIV, de la participació de la dona en l'activitat econòmica, tant en la comunitat hebrea exercint de prestadora com en la cristiana sol·licitant préstecs, o bé en quins períodes de l'any els habitants de la comarca estan més necessitats de diner, i fins i tot, en funció de l'època de l'any, saber a què es destina el diner manllevat: diner per a la sembra o diner que ajudi a arribar a la collita. Són aspectes que es poden anar desxifrant amb un major buidatge del *Liber Iudeorum* 1352 - 1354 i dels altres "Llibres de jueus" dels registres notariais.

De moment les conclusions són molt limitades, però podem dir que els jueus de Cervera són petits prestadors, perquè tracten amb quantitats poc elevades, i els préstecs els fan a curt termini. En la documentació consultada es constata que els prestadors jueus de Cervera fan molts més préstecs als habitants de l'entorn rural de Cervera que als seus veïns de la vila. Per tant predominen els préstecs al camp, en una àrea de 20 km als voltants de Cervera, el que ens fa imaginar una pagesia necessitada de diner corrent, que queda endeutada any rere any pels préstecs amb interès que demana als jueus sense saber si la collita li permetrà de tornar-los.

Els debitoris ens han permès iniciar una investigació sobre l'activitat creditícia dels jueus de Cervera, que s'ha de completar perquè es pugui arribar a conèixer tant bé aquesta comunitat hebrea de Cervera com les de Vic, Cardona, Besalú o Girona, a través dels "Llibres de Jueus".

